

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 1.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม
 - 1.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม
 - 1.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
 - 1.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการกีดเซาะชายฝั่งทะเล
 - 2.1 ความหมายของชายฝั่งทะเล
 - 2.2 ประเภทของชายฝั่งทะเล
 - 2.3 ความสำคัญของชายฝั่งทะเล
 - 2.4 สาเหตุการกีดเซาะชายฝั่ง
 - 2.5 วิธีการและรูปแบบในการป้องกันแก้ไขปัญหการกีดเซาะชายฝั่งทะเล
3. แนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับผู้นำ
 - 3.1 ความหมายของผู้นำ
 - 3.2 ลักษณะของผู้นำ
 - 3.3 คุณสมบัติของผู้นำ
 - 3.4 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นต้องให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเองโดยได้รับความร่วมมือจากทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการดำเนินกิจกรรม มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน ซึ่งในงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้เสนอเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันการกีดเซาะชายฝั่งทะเลในชุมชนชายฝั่งทะเล ตำบลเกาะเปริด อำเภอแหลมงสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล และชายฝั่งดังกล่าวมีอัตราการถูกกีดเซาะชายฝั่งอยู่ในระดับวิกฤติ เนื่องจากชายฝั่ง

ของชุมชนดังกล่าวมีลักษณะยื่นออกไปในทะเลมากกว่าบริเวณอื่น ๆ ทำให้ผู้นำชุมชนทำการชักชวนประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ความดูแลร่วมมือกันแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งหลากหลายประการและหาวิธีป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งด้วยความสามารถของชุมชนเองตลอดจนทางผู้นำชุมชนได้เรียนเชิญให้นักวิชาการมาถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชนให้รับรู้ถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง จนสามารถปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ชายฝั่งให้กับประชาชน ส่งผลให้เกิดการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์แนวชายฝั่งโดยมีกิจกรรมการป้องกันเพิ่มขึ้นอีกหลายประการ จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาจึงเรียนรู้จากแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการส่งเสริมให้คนเข้ามามีบทบาทร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมแก้ไขปัญหาที่สมาชิก หรือคนภายในชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมกลุ่ม โดยอาจเกี่ยวข้องในลักษณะของการทำงาน กิจกรรม โครงการ หรือการดำเนินงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่อง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคลไว้หลายท่านดังนี้

พจนานารถ กริ่งไกร (2545 : 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการแสดงออกของบุคคล หรือกลุ่มในการเข้าร่วมกระทำกิจกรรม หรือโครงการในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การร่วมปฏิบัติ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมประชุม ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมประชาสัมพันธ์ ร่วมชักชวน ร่วมออกวัสดุ ร่วมออกแรง รวมถึงการจัดการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดการพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน

ศิลปคม เอี่ยมวงศ์ (2543 : 17) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ถึงปัญหา หาวิธีการและแนวทางแก้ไข โดยร่วมกันตัดสินใจและวางแผนรวมตลอดจนการปฏิบัติตามกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ และติดตามประเมินผล

ดวงนภา สิทธิธรรม (2544 : 28) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมมือร่วมปฏิบัติ และร่วมกันรับผิดชอบด้วยความสมัครใจไม่ว่าจะเป็นลักษณะของปัจเจกบุคคลหรือลักษณะกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ยุพาพร ฐปงาม (2545 : 6) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546 : 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ

หรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

บารุง กูหา (2546 : 17) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง ทำอย่างไร จะได้รับจันทานุมัติในภารกิจนี้จากประชาชนด้วยความเต็มใจ เป็นสิ่งที่ต้องการทำอย่างเร่งด่วน โดยไม่สร้างความแตกแยก พร้อมทั้งต้องมีกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่จะต้องเกิดขึ้น คือ การปฏิรูปกฎหมายที่ล้าสมัยไม่เป็นธรรมชาติหรือขาดวิญญูณของการมองเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม

สรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยสมัครใจเข้าร่วม ทั้งร่างกาย เวลา ความคิด ทุนทรัพย์ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลกระทบ ผลประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและความต้องการของชุมชน โดยไม่มีใครมากำหนดกรอบที่มาจากบุคคลภายนอก

2. ลักษณะการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 139) ได้กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผลรวมทั้งการรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2.2 การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.2.1 การมีส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาคเพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากร อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547 : 8) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1 ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผลโดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุดัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเข้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณีทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

3. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

ประเวศ วสี (2532 : 22) กล่าว คือ สิ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดจากความคิดริเริ่มของท้องถิ่น ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำของชุมชน ผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้ง อาจจะไม่ใช่ผู้นำจริงๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ ผู้นำทางธรรมชาติ เป็นชาวบ้าน พระ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นใครก็ได้ตามแต่สถานการณ์

นอกจากนี้ ประยูร ศรีประสาธน์ (2542 : 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

3.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ

3.2 ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

3.3 ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

ธวัช สิทธิกิจโยธิน (2543 : 21) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมี 3 ปัจจัย ปัจจัยที่หนึ่ง คือปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ปัจจัยที่สอง คือ ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม ปัจจัยที่สาม คือ ปัจจัยทางการสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization 1981 : Unpaged) ได้เสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม 3 ประการ คือ

3.1 ปัจจัยจิตใจ หมายถึง การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นจะมีเหตุผลที่สำคัญ คือ ประการแรก มองเห็นว่าตนจะได้ผลตอบแทนในสิ่งที่ทำไป และประการที่สองได้รับการเชิญชวนจากบุคคลอื่นให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ

3.2 ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม หมายถึง การมองเห็นช่องทางในการมีส่วนร่วม และมองเห็นว่าประโยชน์ที่จะได้รับหลังการมีส่วนร่วม ดังนั้นพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบหนึ่ง ประการที่สองมีการกำหนดเวลา และประการที่สามมีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

3.3 ปัจจัยด้านอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนสามารถมีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไรทำให้เป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ส่วนตัว

วิฑูรย์ วิริยะสกุลธรณ์ (2546 : 44) การมีส่วนร่วม (Participation) อันรวมถึงส่วนหนึ่งขององค์ประกอบ 8 หลักในธรรมาภิบาล เกิดจากปัจจัย ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในกระบวนการการตัดสินใจ

3.2 การมีส่วนร่วมของทั้งชายและหญิง

3.3 การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือผ่านตัวแทนอันชอบธรรม

3.4 การให้ข้อมูลแก่ประชาชน

สมควร สุรภพพิศิษฐ์ (2542 : บทคัดย่อ) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยมีแนวคิดพื้นฐานของการมีส่วนร่วม โดยกำหนดปัจจัย ดังนี้

3.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3.1.1 เพศ โดยมีแนวความคิดว่าเพศชายและเพศหญิงมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่างกัน โดยที่สังคมไทยมีค่านิยมว่า ผู้ชายต้องเป็นผู้นำ ผู้หญิงต้องเป็นผู้ตาม กิจกรรมเพื่อส่วนรวมมักเป็นเรื่องของผู้ชาย

3.1.2 อาชีพ เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท จะมีการประกอบอาชีพหลายๆ อย่าง แต่ทุกอาชีพก็ต้องพึ่งพาป่าทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม

3.1.3 ระดับการศึกษา การศึกษามีส่วนร่วมให้เกิดความคิด รู้จักตนเอง รู้จักชีวิต เข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้คนมีส่วนร่วมอยู่ด้วยดีขึ้น คนในชนบทมักยกย่องคนที่มีความรู้ ทัศนคติเหตุการณ์ต่างๆ ได้กว้างกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย

3.1.4 รายได้ สิ่งกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจได้ดีตัวหนึ่ง กล่าวคือ คนที่มีรายได้ หรือมีรายได้สูงย่อมมีอำนาจที่จะทำอะไรๆ ได้มากกว่าคนจน ซึ่งต้องคำนึงถึงเรื่องปากท้องเสียก่อน เรื่องส่วนรวมเป็นสิ่งที่มาทีหลัง

3.1.5 ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน เป็นสิ่งหนึ่งที่มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3.1.6 การได้รับข่าวสารในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การรับรู้ข่าวสาร และการสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตมนุษย์

3.1.7 การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม เป็นสิ่งหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการเข้าร่วม กิจกรรมของประชาชน เพราะการเป็นสมาชิกกลุ่มนั้น ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3.1.8 จำนวนแรงงานในครัวเรือน ครอบครัวใดที่มีสมาชิกในครัวเรือนมาก ย่อมมีโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกน้อย

3.1.9 การมีอาชีพรองเป็นการเสริมรายได้ของครอบครัว ดังนั้นครัวเรือนใด ที่มีอาชีพรองย่อมแสดงว่ามีรายได้มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีอาชีพรอง

3.1.10 ขนาดพื้นที่ถือครองครอง ครัวเรือนใดมีพื้นที่ถือครองที่ดินมาก ย่อมแสดงว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีโอกาสเข้าไปร่วมกิจกรรมได้มากกว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่ถือครองที่ดินน้อย

สรุป โดยภาพรวมแล้วปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ ตัวบุคคล ครอบครัว ผู้นำ คนภายในชุมชน คนภายนอกชุมชน การสื่อสาร ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ประวัติศาสตร์ แม้กระทั่งอายุ เพศ รายได้ อาชีพ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นตัวก่อให้เกิด การกระทำในลักษณะการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ จะต้องสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมหรือสถานการณ์ ในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นด้วย

4. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ในการกระทำของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ขึ้นได้มีการแบ่งขั้นตอนหรือวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมมีการจัดแบ่งไว้หลายลักษณะ ซึ่งมีนักวิชาการหลายคนได้กำหนดไว้หลายรูปแบบ ดังนี้

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (2544 : 15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

4.1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

4.2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

4.3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

โกวิท พวงงาม (2545 : 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

4.1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

4.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

4.3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความสำเร็จลำบาก

สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545 : 116) ยังได้ กล่าวถึง การมีส่วนร่วม ในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

4.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

4.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการ กำหนด นโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

4.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอน ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์ อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

4.5 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วม ประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

อกิน รพีพัฒน์ (2547 : 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

4.1 การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข

4.2 การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา

4.3 การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4.4 การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

นอกจากนี้ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2546 : 26) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วม ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

4.1 ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอน ดังนี้

4.1.1 การคิด

4.1.2 การตัดสินใจ

4.1.3 การวางแผน

4.1.4 การลงมือปฏิบัติ

4.2 ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอน ดังนี้

4.2.1 การกำหนดปัญหา

4.2.2 การวางแผน

4.2.3 การดำเนินงาน

4.2.4 การประเมินผล

4.2.5 การบำรุงรักษาและพัฒนาให้คงไว้

สรุป ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมที่สำคัญเริ่มจากการเข้าไปร่วมคิดค้นหาสาเหตุ วางแผนปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ และร่วมกันติดตามผลที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ สิ่งที่ได้ร่วมกันทำนั้นบรรลุจุดประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้จะต้องหาวิธีการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่กำหนดเป้าหมายไว้ หรือหากแม้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ก็ต้องทำการประเมินผลที่เกิดขึ้นว่ามีประโยชน์มากน้อยเพียงใด จากการที่ได้ร่วมกันปฏิบัติในแต่ละขั้น

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมี 5 ทฤษฎี ซึ่งอकिन รพีพัฒน์ (2527 : 2 - 3) ได้สรุปไว้ ดังนี้

5.1 ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

มาสโลว์ (อकिन รพีพัฒน์. 2527 : 7 - 8 ; อ้างอิงจาก Maslow. 1970. **Motivation and Personality**. P.13) กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน และถ้าจะให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม

โดยเฉพาะในเรื่องความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่า ลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchy of Needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปมาก มีทั้งหมด 5 ระดับ ดังนี้

5.1.1 ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Need) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

5.1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

5.1.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

5.1.4 ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Self-Esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถและความสำคัญของบุคคล

5.1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการในระบบสูงสุด ที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเอง เพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการ พิเศษของบุคคล ที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

5.2 ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)

คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัศเอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคล และขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน (ยุพาพร รูปงาม. 2545 : 8)

5.3 ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism)

ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้รักชาตินิยมให้เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศ หรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อท้องถิ่น (ยุพาพร รูปงาม. 2545 : 8)

5.4 ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการร่วมกลุ่มคนจูงใจไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive Leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (Dynamic Leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative Leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีย่อมจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีนั่นเอง (ยุพาพร รูปงาม. 2545 : 8)

5.5 ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ย่างเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามผลของความร่วมมือนั้นยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดในเรื่องการบริหาร เพราะธรรมชาติของคนถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์ (ยุพาพร รูปงาม, 2545 : 8 - 9)

สรุป จากทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ คือ ชุมชนใดที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้โดยสะดวกและสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่าคนมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงคุณค่าของความคิดและสมรรถภาพของคนเรานั้น จะไม่มีความหมายถ้าหากขาดการมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่น

แนวคิดเกี่ยวกับการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

ชายฝั่งทะเลเป็นระบบนิเวศหนึ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ามากมาย ต่อระบบนิเวศวิทยา สังคมและเศรษฐกิจ ปัจจุบันพื้นที่ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ มากมาย อย่างเช่น ชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกของประเทศไทยมีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ชายฝั่ง เช่น การแปรสภาพป่าชายเลนมาเป็นนาุ้ง การตัดไม้ทำลายป่า การใช้ทรัพยากรดินน้ำอย่างไม่เหมาะสมรวมทั้งปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เช่น การเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ การเปลี่ยนแปลงของระดับคลื่นและลมทะเล ภาวะโลกร้อน จากการสำรวจของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พบว่าการกัดเซาะอยู่ในระดับวิกฤติ เนื่องจากบางพื้นที่มีอัตราการกัดเซาะมากกว่า 25 เมตรต่อปี และมีชายฝั่งทะเลจำนวน 30 แห่ง ที่ประสบปัญหาการกัดเซาะรุนแรงที่สุดของประเทศ อาทิเช่น ชายฝั่งทะเล เกาะแหมว-แหลมหญ้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ชายฝั่งทะเลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นต้น ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชายฝั่งทะเล ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของชายฝั่งทะเล

ธีระยุทธ ภูเพ็ชร (2535 : 77) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า พื้นที่ชายฝั่งทะเลว่าเป็น ส่วนหนึ่งของพื้นที่ดินที่ได้รับอิทธิพลจากทะเล และขณะเดียวกันก็รวมถึงส่วนของทะเล ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแผ่นดินด้วย ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าภายใต้พื้นที่ชายฝั่งทะเลนั้นจะครอบคลุมเกี่ยวกับระบบนิเวศหลายชนิด ซึ่งมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

สิน สินสกุล (2545 : 5) ได้ให้คำจำกัดความว่า ชายฝั่งทะเล หมายถึง รอยต่อระหว่างทะเลกับแผ่นดินที่มีลักษณะธรรมชาติทางธรณีวิทยาเป็นรูปแบบเฉพาะอย่างเห็นเด่นชัดและมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เพื่อให้คงสภาพอยู่ได้ตามสภาวะแวดล้อมชายฝั่งที่เปลี่ยนไป อาณาเขตของชายฝั่งทะเลจึงไม่แน่นอน

สรุปว่า ชายฝั่งทะเล หมายถึง ที่ดินนับตั้งแต่แนวเขตถอยร่น ที่เป็นแนวกันชนธรรมชาติ รวมถึง ที่ดินบริเวณหาดทราย หาดกรวด หาดหิน หาดเลน ที่ดินปากแม่น้ำที่มีอิทธิพลของน้ำทะเลเข้าถึงพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่ง พรุชายฝั่ง หนอง บึง บ่อ ทะเล รวมทั้งเนินดิน เนินทราย กองหิน ป่าชายเลน ป่าชายหาด ป่าหิน ในพื้นที่หาดสาธารณะและหาดทั้งปวง จนถึงแนวน้ำลงต่ำสุด

2. ประเภทของชายฝั่งทะเล

ลักษณะภูมิประเทศของชายฝั่งทะเลแต่ละแห่งนั้น จะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะทางธรณีวิทยาของหินเปลือกโลกที่ประกอบเป็นชายฝั่งและอิทธิพลจากการกระทำของคลื่นลมและกระแสน้ำในบริเวณนั้นในทางภูมิศาสตร์จะจำแนกชายฝั่งตามลักษณะการดำเนินและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล. ออนไลน์. 2554)

2.1 ชายฝั่งทะเลยุบจม (Submerged Shoreline)

เป็นชายฝั่งทะเลที่เกิดขึ้นจากการที่เปลือกโลกในบริเวณริมฝั่งทะเลยุบจมตัวลงหรือการที่น้ำทะเลยกระดับขึ้น ทำให้บริเวณที่เคยไหลผ่านระดับน้ำทะเลจมอยู่ใต้ผิวน้ำ ชายฝั่งทะเลประเภทนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นหน้าผาชัน ไม่ค่อยมีที่ราบชายฝั่งทะเล และแนวชายฝั่งทะเลมีลักษณะเว้าแหว่งมาก หากลักษณะภูมิประเทศเดิมเป็นภูเขาเมื่อเกิดการยุบจมตัวมักก่อให้เกิดเกาะต่างๆ บริเวณชายฝั่งทะเลยุบตัวในประเทศไทย ได้แก่ แถบจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล การยุบตัวของชายฝั่งทะเลบริเวณนี้มีผลทำให้น้ำทะเลไหลท่วมเข้ามา เช่น บริเวณอ่าวพังงา ซึ่งภายในมีเกาะขนาดเล็กเรียงรายอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเกาะเหล่านี้คือภูเขาหินปูนที่โผล่พื้นน้ำขึ้นมานั่นเอง

2.2 ชายฝั่งทะเลยกตัว (Emerged Shoreline)

เป็นชายฝั่งทะเลที่เกิดจากการที่เปลือกโลกยกตัวขึ้น หรือน้ำทะเลมีการลงทำให้บริเวณที่เคยจมอยู่ใต้ระดับน้ำทะเล โผล่พื้นน้ำขึ้นมา ถ้าหากแผ่นดินที่เคยจมตัวอยู่ใต้ระดับน้ำทะเลเป็นบริเวณที่มีตะกอน กรวด ทราย ตกทับถมกันมาเป็นเวลานาน จะทำให้เกิดที่ราบชายฝั่งที่มีบริเวณกว้าง และมีแนวชายฝั่งเรียบตรงไม่ค่อยเว้าแหว่งมาก ชายฝั่งทะเลลักษณะนี้พบได้ทั่วไปในบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกของประเทศไทยตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงมาถึงจังหวัดนราธิวาส ชายฝั่งทะเลยกตัวบางแห่งอาจมีฝั่งชันและมีลักษณะเป็นภูเขา เนื่องมาจากลักษณะภูมิประเทศเดิมที่อยู่ใต้ทะเล

มีความลาดชันมาก เช่น ชายฝั่งทะเลตะวันออกบริเวณอ่าวพัทยา อ่าวสัตหีบ และอ่าวศรีราชา จังหวัดชลบุรี

2.3 ชายฝั่งทะเลคงระดับ (Neutral Shoreline)

ชายฝั่งทะเลคงระดับ หมายถึง ชายฝั่งทะเลที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ระหว่างระดับน้ำทะเลและบริเวณชายฝั่งของทวีป แต่ยังคงมีการทับถมของตะกอนต่างๆ เกิดขึ้นลักษณะชายฝั่งทะเลประเภทนี้ ได้แก่ ชายฝั่งดินตะกอนรูปพัด ชายฝั่งดินคอนสามเหลี่ยม ชายฝั่งแบบภูเขาไฟ ชายฝั่งแนวหิน ปะการัง ชายฝั่งหินปะการังแนวขวางและชายฝั่งปะการังรูปวงแหวน

2.4 ชายฝั่งทะเลรอยเลื่อน (Fault Shoreline)

เป็นชายฝั่งทะเลที่เกิดจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลกตามบริเวณชายฝั่งทะเล ถ้ารอยเลื่อนมีแนวเลื่อนลงไปทางทะเลจะทำให้ระดับของทะเลลึกลงไป หรือถ้ารอยเลื่อนมีแนวเลื่อนลึกลงไปทางพื้นดินจะทำให้ น้ำทะเลไหลเข้ามาในบริเวณ

2.5 ชายฝั่งทะเลแบบผสม (Compound Shoreline)

เป็นชายฝั่งทะเลที่เกิดจากหลายๆ ลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ชายฝั่งทะเลประเภทต่างๆ เหล่านี้ จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งในรูปแบบของการกัดเซาะและการทับถม โดยมีตัวการที่สำคัญคือ คลื่นลม และกระแสน้ำ ชายฝั่งทะเลแบบผสมเป็นลักษณะชายฝั่งที่มีการผสมผสานกันหลายแบบจนไม่สามารถจำแนกเป็นแบบใดแบบหนึ่งได้ชัดเจนลงไปได้อาจมีลักษณะร่วมกันของชายฝั่งตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป ซึ่งเป็นลักษณะแนวชายฝั่ง ส่วนใหญ่บนโลกสรุปลักษณะภูมิประเทศของชายฝั่งทะเลแต่ละแห่งนั้น จะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะทางธรณีวิทยาของหินเปลือกโลกที่ประกอบเป็นชายฝั่งและอิทธิพลจากการกระทำของคลื่นลมและกระแสน้ำในบริเวณนั้น ในทางภูมิศาสตร์จะจำแนกชายฝั่งตามลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ชายฝั่งทะเลยุบจม ชายฝั่งทะเลยกตัว ชายฝั่งทะเลคงระดับ ชายฝั่งทะเลรอยเลื่อน และชายฝั่งทะเลแบบผสม

3. ความสำคัญของชายฝั่งทะเล

ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยมีความยาวรวมประมาณ 2,614 กิโลเมตร แบ่งเป็นชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยมีความยาว 1,660 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่งทะเลรวม 17 จังหวัด ประกอบด้วย ตรัง จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี นราธิวาส ชายฝั่งทะเลด้านอันดามันมีความยาว 954 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่งทะเลรวม 6 จังหวัด ประกอบด้วย ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง สตูล ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ามากมายต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และนิเวศวิทยา (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2551 : 8) ดังนี้

3.1 ด้านระบบนิเวศชายฝั่งทะเล

ระบบนิเวศชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ต่อเนื่องระหว่างระบบนิเวศทางบกและทางทะเล (Ecotone) ประกอบด้วยทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่สำคัญ อาทิ ป่าชายเลน ปะการัง และหญ้าทะเล ซึ่งทั้ง 3 ระบบนิเวศนี้มีความสัมพันธ์กันและแต่ละระดับยังทำหน้าที่เป็นแหล่งวางไข่ แหล่งเลี้ยงตัว แหล่งหลบภัย และแหล่งหากินของทรัพยากรสัตว์น้ำอีกด้วย นอกจากนี้ทั้ง 3 ระบบนิเวศยังมีคุณค่าที่มีอาจประเมินได้ คือ การมีส่วนร่วมในการป้องกันแนวชายฝั่งจากการกัดเซาะและยังช่วยบรรเทาหรือลดความรุนแรงของผลกระทบที่เกิดจากภัยธรรมชาติด้วย (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2551 : 3)

3.2 ด้านเศรษฐกิจ

ตามแนวชายฝั่งทะเลเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญของทรัพยากรสัตว์น้ำเพื่อการส่งออกโดยมูลค่าของผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำทะเล และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทะเลสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศคิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจประมาณ 5,400 ถึง 7,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี

3.3 ด้านอุตสาหกรรม

พื้นที่ชายฝั่งได้ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานนำในการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งในระดับการพัฒนาประเทศและในระดับโครงการ เช่น บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โครงการทำเรื่อน้ำลึกต่างๆ เช่น ทำเรื่อน้ำลึกแหลมฉบัง มาบตาพุด ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา และทำเรื่อน้ำลึกภูเก็ต รวมทั้งทำเรือชายฝั่งต่างๆ ของทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล

3.4 ด้านการท่องเที่ยว

ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง และได้รับความนิยมจากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตลอดจนเป็นที่ตั้งของพื้นที่เป้าหมายหลักตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวไทย อาทิ เช่น ชลบุรี (พัทยา) ระยอง ประจวบคีรีขันธ์ (หัวหิน) เพชรบุรี (ชะอำ) นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต และกระบี่ ซึ่งสามารถสร้างอาชีพและการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น รวมทั้งทำให้เกิดการพัฒนาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในระยะเวลาที่ผ่านมาการสูญเสียพื้นที่ชายหาดท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากกระบวนการกัดเซาะชายฝั่งทะเลทำให้พื้นที่ชายหาดซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของประเทศมีสภาพเสื่อมโทรมและลดคุณค่าลง

สรุป หาดทรายและชายฝั่งทะเลเป็นระบบนิเวศหนึ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญเนื่องจากเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ามากมาย ต่อระบบนิเวศวิทยา สังคมและเศรษฐกิจ ปัจจุบันพื้นที่ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ มากมาย นอกจากความสวยงามของหาดทรายที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแล้วนั้น หาดทรายยังมีบทบาทและความสำคัญต่อระบบนิเวศด้านอื่นๆ อีกมากมาย

4. สาเหตุการกัดเซาะชายฝั่ง

การกัดเซาะชายฝั่ง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชายฝั่งทะเลที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จากการกัดเซาะของคลื่นหรือลม ตะกอนจากที่หนึ่งไปตกทับถมในอีกบริเวณหนึ่ง ทำให้แนวของชายฝั่งเดิมเปลี่ยนแปลงไป บริเวณที่มีตะกอนเคลื่อนเข้ามาน้อยกว่าปริมาณที่ตะกอนเคลื่อนออกไป ถือว่าเป็นบริเวณที่มีการกัดเซาะชายฝั่ง สาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งแบ่งได้เป็น 2 สาเหตุหลัก คือ

4.1 การเปลี่ยนแปลงชายฝั่งโดยกระบวนการตามธรรมชาติ

เกิดจากการกัดเซาะของคลื่นและลม วาตภัย อุทกภัย หรือจากกิจกรรมของสิ่งมีชีวิตในบริเวณนั้น โดยคลื่นเป็นตัวการสำคัญในการเปลี่ยนแปลงลักษณะของตะกอนและทรายชายฝั่ง

4.1.1 ลมพายุและมรสุม ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวชายฝั่งตามธรรมชาติในรอบปี เช่น แนวชายฝั่งฝั่งตะวันออกมีปริมาตรทรายตามแนวชายฝั่งลดลงในช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แต่จะมีปริมาณมากขึ้นในช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และกรณีลมพายุขนาดใหญ่พัดเข้าสู่ชายฝั่งอ่าวไทย ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแนวชายฝั่งเช่นกัน

4.1.2 กระแสน้ำ และภาวะน้ำขึ้น-น้ำลง ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของตะกอนและมวลทรายบริเวณชายฝั่ง ซึ่งเป็นตัวการสำคัญของการกัดเซาะและการงอกของแผ่นดินในบางบริเวณ

4.1.3 ลักษณะทางกายภาพของชายฝั่งทะเล ลักษณะของชายฝั่งที่ต่างกันทำให้การกัดเซาะแต่ละบริเวณไม่เท่ากัน ในบริเวณอ่าวจะได้รับการกัดเซาะน้อยกว่าบริเวณทะเลเปิด เช่น บริเวณอ่าวไทยตอนล่างจะได้รับผลกระทบรุนแรงเมื่อเกิดพายุที่ก่อตัวในทะเลจีนใต้ คลื่นจะเคลื่อนมากระทบแนวชายฝั่งโดยตรงเนื่องจากเป็นทะเลเปิด และในพื้นที่ชายฝั่งที่ลาดชันน้อยจะเกิดการกัดเซาะน้อยกว่าบริเวณที่ชายฝั่งมีความลาดชันมาก

4.2 การเปลี่ยนแปลงชายฝั่งโดยกิจกรรมของมนุษย์

กิจกรรมของมนุษย์ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงของแนวชายฝั่งจากการมุ่งเน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ทรัพยากรเป็นฐานการผลิต แต่กลับให้ความสำคัญในการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรน้อยเกินไป ทำให้ทรัพยากรที่มีความสำคัญถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงทุกขณะ กิจกรรมที่เร่งกระบวนการกัดเซาะชายฝั่งให้รุนแรงมากขึ้น ได้แก่

4.2.1 การพัฒนาขนาดใหญ่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเล เช่น การสร้างท่าเรือน้ำลึก ถนนเลียบชายฝั่ง และถมทะเลเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในเขตนิคมอุตสาหกรรม เพื่อรองรับการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

4.2.2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งเน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น สร้างโรงแรม ที่พัก เส้นทางคมนาคม เกิดการรุกล้ำเข้าไปแนวสันทรายชายฝั่ง ซึ่งเป็นปราการที่ป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งตามธรรมชาติ

4.2.3 การสร้างเขื่อน ฝายหรืออ่างเก็บน้ำตื้นน้ำ โครงสร้างเหล่านี้มีผลให้ตะกอนที่ไหลตามแม่น้ำมาสะสมบริเวณปากแม่น้ำมีปริมาณลดลง ขาดตะกอนที่จะเติมทดแทนส่วนตะกอนเก่าที่ถูกพัดพาไปบริเวณอื่น โดยกระแสน้ำ ทำให้เกิดการกัดเซาะแนวชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง เช่น ชายฝั่งทะเลบางขุนเทียน เป็นต้น

4.2.4 การบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายเลน เพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ป่าชายเลนมีความสำคัญหลายประการ ประการหนึ่งคือ ช่วยดักและตกตะกอน โคลนทำให้เกิดดินงอกตามแนวชายฝั่ง และเป็นกำแพงป้องกันกระแสน้ำและลมป้องกันการพังทลายของแนวชายฝั่งด้วย

4.2.5 การสูบน้ำบาดาล ทำให้เกิดการทรุดตัวของแผ่นดิน และจะมีส่วนให้การกัดเซาะชายฝั่งเกิดความรุนแรงมากขึ้น เช่น การกัดเซาะในพื้นที่อ่าวไทยตอนบน จากปัญหาการทรุดตัว เนื่องจากการสูบน้ำบาดาลเกินศักยภาพในพื้นที่กรุงเทพฯ และสมุทรปราการ

4.2.6 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ส่งผลกระทบระบบนิเวศชายฝั่งและปะการัง สภาพอากาศแปรปรวน โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล จะส่งผลกระทบต่อชายฝั่งทะเลทั่วประเทศ และอาจก่อให้เกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งอีกด้วย

สรุปการกัดเซาะชายฝั่ง มีสาเหตุทางกายภาพ จากทั้งอิทธิพลทางธรรมชาติ เช่น การเกิดมรสุม พายุที่รุนแรง และระดับน้ำทะเลที่เพิ่มสูง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก หรือภาวะโลกร้อน ส่วนสาเหตุจากการกระทำของมนุษย์มีมากกว่า เช่น การสร้างเขื่อน ฝายเก็บกักน้ำที่ไม่ปล่อยให้ตะกอนดินไหลลงมาตามแม่น้ำลงมาตามชายฝั่งทะเล การไม่ควบคุมปริมาณการขุดทรายในแม่น้ำและชายหาด การขุดบ่อล่อดินบริเวณชายหาดเพื่อนำดินไปขาย การขุดลอกร่องน้ำ ทำให้ดินชายฝั่งไหลเลื่อนลงมาแทนที่ การใช้น้ำบาดาล หรือใช้น้ำใต้ดินมากเกินไปจนทำให้พื้นดินบริเวณนั้นทรุดตัว ถูกคลื่นและกระแสน้ำกัดเซาะได้ง่าย การสร้างสิ่งกีดขวางกระแสน้ำที่พัดพาตะกอนดินทรายให้เปลี่ยนทิศทาง ทำให้เกิดการกัดเซาะในอีกทิศทางอย่างรุนแรง นอกจากนี้ การที่ระบบนิเวศชายฝั่งซึ่งเป็นสิ่งเกาะยึดชายฝั่งและทอนกำลังแรงของคลื่นลง เช่น ป่าชายเลน แหล่งหญ้าทะเล และแนวปะการัง ถูกทำลายลงก็ทำให้ชายฝั่งถูกกัดเซาะได้ง่าย

5. วิธีการและรูปแบบในการป้องกันแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

วิธีการในการป้องกันแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลมีใช้กันอยู่ในประเทศไทย

4 วิธี คือ

5.1 การสร้างเสถียรภาพของชายฝั่งทะเล โดยใช้โครงการ (Hard Stabilization) เช่น กำแพงกันคลื่นชายฝั่ง (Sea Walls) รอก (Groins) และกองหินป้องกันคลื่นนอกชายฝั่ง (Detached Breakwaters) เป็นต้น

5.2 การสร้างเสถียรภาพของชายฝั่งทะเล โดยไม่ใช่โครงสร้าง (Soft Stabilization) เช่น การบูรณะชายหาดด้วยการเสริมทราย และการควบคุมระดับน้ำใต้ดินบริเวณชายหาด เป็นต้น

5.3 การเคลื่อนย้ายอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในภาวะเสี่ยงออกไปยังที่ใหม่ที่ปลอดภัยกว่าหรือการถอยร่น

5.4 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น โครงสร้างกำแพงไม้ไผ่ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งบริเวณชุมชนของตนเอง

สรุป ทั้ง 4 วิธีที่กล่าวถึง มีทั้งข้อดีข้อเสียอยู่ในตัวเอง และไม่มีวิธีการใดที่สามารถป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งได้สำเร็จ บางพื้นที่แนวป้องกันยังสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนอื่น ๆ เนื่องจากคลื่นมีการเปลี่ยนทิศทาง และความรุนแรงเข้าสู่บริเวณชุมชนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ทำแนวป้องกัน ดังนั้น วิธีการและรูปแบบใดในการป้องกันแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องนำข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาและวิเคราะห์ให้ครบถ้วน ละเอียดยรอบคอบ ประกอบกับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ทางวิศวกรรม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามสถานที่และช่วงเวลา

แนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับผู้นำ

ผู้นำที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่ดีมากมายหลายประการ ซึ่งยากที่จะหาได้ครบถ้วนในบุคคลคนเดียว แต่อย่างไรก็ตาม มีบุคคลจำนวนหนึ่งมีคุณสมบัติดังกล่าวในตัวเองตามธรรมชาติ ไม่ต้องได้รับการฝึกฝนเป็นพิเศษ ซึ่งถือว่าผู้นำแบบนี้เป็นผู้นำที่ดีตามธรรมชาติ บางทีเรียกว่าเป็นผู้นำโดยกำเนิด แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก ไม่เพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มหรือสังคม จึงต้องมีการฝึกฝนเพื่อให้เกิดผู้นำที่มีคุณสมบัติดังกล่าวขึ้นมา นับว่าโชคชะตาที่เรื่องคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดีนั้นเป็นเรื่องของทักษะที่สามารถฝึกฝนพัฒนาให้เกิดมีขึ้นได้ในตัวบุคคล ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเสนอเกี่ยวกับแนวคิดกับการยอมรับผู้นำ ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของผู้นำ

ทวี วงศ์พุ่ม (2539 : 10) ให้ความหมาย ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลที่เหนือกว่าให้คนอื่นทำงานในระดับต่างๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์

คีริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2539 : 393) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่ทำให้ องค์การประสบความสำเร็จ โดยใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม นอกจากนั้นแล้วผู้นำยังมีส่วนทำให้เกิดวิสัยทัศน์ขององค์การและพนักงาน รวมทั้งผู้นำที่สามารถใช้อำนาจอิทธิพลต่างๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อนำกลุ่มประกอบกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

วิเชียร วิทยอุดม (2550 : 31) ได้ให้ความหมายของผู้นำว่า หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าผู้ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา และพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วก็ได้

จึงสรุปได้ว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการยกย่องให้หัวหน้าหรือผู้นำ โดยมีความสามารถในการชักจูง ให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. ลักษณะของผู้นำ

บุคคลใดก็ตามที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหรือสังคมในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งให้ เป็นผู้นำกลุ่มไปสู่เป้าหมาย หรือความต้องการของกลุ่มการยอมรับจากกลุ่มหรือสังคมที่มีต่อผู้นำนั้น อาจเกิดขึ้นได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

2.1 การยอมรับในลักษณะที่เป็นการสืบทอด เช่น การได้รับตำแหน่งตกทอดมาจาก บรรพบุรุษ หรือผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของกลุ่มหรือสังคมนั้นมาก่อน เรียกผู้นำ ที่ได้รับการยอมรับ ในลักษณะนี้ว่า “ผู้นำตกทอด” (Hereditary Leader)

2.2 การยอมรับในลักษณะที่เป็นทางการ เช่น การได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการ เลือกตั้งอย่างเป็นทางการ เนื่องจากมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำ เรียกผู้นำ ที่ได้รับการยอมรับ ในลักษณะนี้ว่า “ผู้นำอย่างเป็นทางการ” (Legal Leader)

2.3 การยอมรับในลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น การที่สมาชิกกลุ่มยอมรับ สภาพการเป็นผู้นำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เป็นผู้นำกลุ่มไปสู่เป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ และ ผู้นำก็ปฏิบัติไปตามธรรมชาติ ไม่ได้มีการตกลงกันแต่ประการใด เรียกผู้นำที่ได้รับการยอมรับใน ลักษณะนี้ว่า “ผู้นำตามธรรมชาติ” (Natural Leader)

2.4 การยอมรับในลักษณะที่เป็นเพราะความศรัทธา ทั้งนี้เนื่องจากมีความเคารพ เชื่อถือเพราะบุคคลนั้นมีคุณสมบัติพิเศษที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เรียกผู้นำ ที่ได้รับการยอมรับ ในลักษณะนี้ว่า “ผู้นำลักษณะพิเศษ” หรือ “ผู้นำโดยอำนาจบารมี” (Charismatic Leader)

2.5 การยอมรับในลักษณะที่เป็นเพราะบุคคลนั้นอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะ อันเป็นที่เคารพยกย่องของคนทั้งหลาย เรียกผู้นำที่ได้รับการยอมรับในลักษณะนี้ว่า “ผู้นำสัญลักษณ์” (Symbolic Leader)

3. คุณสมบัติของผู้นำ

ผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มจะสามารถทำหน้าที่ผู้นำได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้นำว่า เหมาะสมกับกรณีเพียงใด แต่โดยทั่วไปแล้ว เมื่อก้าวถึงผู้นำ คนทั่วไปจะคิดถึงว่าต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม กับการเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ (สุทัศนา มุขประภาต. 2545 : 35)

ผู้นำที่ดีควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- 3.1 มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ
- 3.2 มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์และความมุ่งหมายของงาน
- 3.3 มีความเข้าใจในด้านมนุษยสัมพันธ์
- 3.4 มีความกระตือรือร้น
- 3.5 มีความสามารถในการตัดสินใจและตกลงใจ
- 3.6 มีความฉลาด
- 3.7 มีความเชื่อมั่นในตนเอง

นอกจากนั้น คุณสมบัติของผู้นำที่ดียังมีอีกหลายประการ ได้แก่ ผู้นำที่ดีควรเป็นผู้มีความรู้ ความคิดริเริ่ม ความกล้าหาญ ความเด็ดขาด ความแนบเนียน ความยุติธรรม มีลักษณะท่าทางที่ดี มีความอดทน มีความกระตือรือร้น ไม่เห็นแก่ตัว มีคุณประโยชน์ที่ดี มีความสงบเสงี่ยม มีความเห็นอกเห็นใจ มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ มีสังคมนิยมและสามารถควบคุมตนเองได้

ผู้นำที่มีหน้าที่ในการเป็นผู้นำกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายผู้นำประเภทนี้จึงควรมีคุณสมบัติดังนี้

3.1 เป็นผู้ที่มีความอดทนและมีชีวิตชีวา ซึ่งย่อหมายถึงต้องมีสุขภาพอนามัยดี ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีอารมณ์ แจ่มใสร่าเริง มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสร่าเริง มีอารมณ์ขันที่พอเหมาะพอดี มีความคล่องตัว กระฉับกระเฉง มีความอดทนต่อความยากลำบากในการประกอบภาระงาน ไม่ทอดทิ้งงาน มีความอดทนอดกลั้น สงบเสงี่ยมต่อปฏิกริยาของสมาชิกในกลุ่ม ควบคุมอารมณ์ได้อย่างดี มีการผ่อนคลายความตึงเครียดของอารมณ์

3.2 เป็นผู้ที่มีความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหา ในการที่จะเป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจและ แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้นั้น ผู้นำก็จะต้องมีคุณลักษณะอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น มีความรู้ ประสบการณ์ มีข้อมูลที่ทันสมัย และแม่นยำ และมีทักษะและมีสมรรถภาพ จึงจะสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ต้องมีความมั่นใจประกอบด้วยความเด็ดขาด หนักแน่นแต่รอบคอบ

3.3 มีความสามารถในการจูงใจคน มีความมุ่งหมายที่จะจูงใจให้ทำงานให้มีความสัมพันธ์สามัคคีกันในกลุ่ม และจูงใจให้มีความประนีประนอมกันได้เมื่อเกิดปัญหา การจูงใจคนนั้นเป็นสิ่งที่ต้องใช้ศิลปะและความเชี่ยวชาญ ประกอบด้วยความสามารถหลายประการ ดังนี้

3.3.1 ความสามารถในการใช้คำพูดจูงใจ ซึ่งประกอบด้วยน้ำเสียงที่น่าฟัง น่าเชื่อถือ ไม่ข่มขู่ นุ่มนวล ชวนให้เกิดความสนใจและยินดีรับฟัง ใช้ภาษาเรียบง่ายเหมาะสมกับบุคคลและเหตุการณ์ ทำทางประกอบคำพูด นุ่มนวล สุภาพ เห็นจริงเห็นจัง

3.3.2 การใช้เหตุผล ต้องแสดงถึงเหตุและผล ข้อดีและข้อเสีย ความถูกต้อง และความผิด ข้อความจริง และข้อความเท็จ ได้อย่างละเอียดชัดเจน พร้อมทั้งยกตัวอย่าง

3.3.3 รักษาอารมณ์ ต้องควบคุมอารมณ์ อย่ามีอารมณ์เครียด มีอารมณ์ขันบ้าง และมีอารมณ์ร่วมกับผู้ฟัง สร้างลักษณะความเห็นอกเห็นใจ

3.3.4 การใช้หลักฐานอ้างอิง สามารถยกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่รู้กันทั่วไป ยกตัวอย่าง บุคคล ตำรา หลักศาสนา สถานที่ เหตุการณ์ให้ชัดเจน ชัดเจน ต่าง ๆ ให้เห็นตามหลักฐานที่อ้างอิง

3.3.5 ยึดถือหลักธรรมในการจูงใจคน เช่น

- 1) การให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน
- 2) การให้ความจริงใจโดยไม่ปิดบัง
- 3) เป็นผู้มีความรู้ดีรู้แจ้งชัดเจน
- 4) เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นตัวอย่างที่ดี
- 5) ให้ผู้อื่นเต็มใจปฏิบัติ ไม่ขู่ข่มขู่บังคับให้ปฏิบัติ

3.3.6 เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ สิ่งนี้ถือว่าเป็นสำนึกของผู้นำ ต้องตระหนักดีถึงตำแหน่งหน้าที่บทบาทของตน รู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ สิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ ต้องประกอบด้วยคุณธรรมสูงส่ง ขอมรับผลสะท้อนกลับที่เกิดขึ้นจากการกระทำทุกด้านไม่ว่าทางดีหรือทางเสีย ขอมรับฟังคำแนะนำและคำตำหนิด้วยความสงบ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประการสำคัญต้องคำนึงถึงความอยู่รอดของกลุ่มมากกว่าความอยู่รอดของตนเอง

3.3.7 เป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด สิ่งนี้เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของผู้นำ เพราะการนำกลุ่มให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้ดีนั้น ต้องใช้ยุทธวิธีที่เฉลียวฉลาดมาก ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว ผู้นำควรมีสติปัญญาสูง มีความรู้ทันโลก ทันสมัย เป็นพหุสูต และต้องรอบคอบ เฉพาะกรณี กล่าวคือ

สรุปจะเห็นได้ว่า ผู้นำที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่ดีมากมายหลายประการ ซึ่งยากที่จะหาได้ครบถ้วนในบุคคลคนเดียว แต่อย่างไรก็ตาม มีบุคคลจำนวนหนึ่งมีคุณสมบัติดังกล่าวในตัวเองตามธรรมชาติ ไม่ต้องได้รับการฝึกฝนเป็นพิเศษ ซึ่งถือว่าผู้นำแบบนี้เป็นผู้นำที่ดีตามธรรมชาติ บางทีเรียกว่า เป็นผู้นำโดยกำเนิด แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก ไม่เพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มหรือสังคม จึงต้องมีการฝึกฝนเพื่อให้เกิดผู้นำที่มีคุณสมบัติดังกล่าวขึ้นมา นับว่าโชคดีที่เรื่องคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดีนั้นเป็นเรื่องของทักษะที่สามารถฝึกฝนพัฒนาให้เกิดมีขึ้นได้

ในตัวบุคคล ดังนั้น ไม่ว่าใครก็ตามที่มีความต้องการจะพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดี ก็ย่อมจะสามารถทำได้ด้วยการฝึกฝนให้เกิดขึ้น

4. บทบาทหน้าที่ของผู้นำ

ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่มเป็นอย่างมาก ผู้นำที่มีคุณสมบัติที่ดีและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้เหมาะสม ก็ย่อมจะสามารถพากลุ่มให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในเรื่องบทบาท หน้าที่ของผู้นำในการทำงานเป็นกลุ่มนั้น ได้มีผู้เสนอไว้แตกต่างกันไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกันในสาระสำคัญ (วิเชียร วิทย์อุคม, 2550 : 32) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในการทำงานเป็นกลุ่มไว้กว้าง ๆ เป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 หน้าที่หลัก ได้แก่ หน้าที่ทางด้านการบริหารงาน วางแผนงาน วางนโยบาย เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นตัวแทนของกลุ่มต่อบุคคลภายนอก เป็นผู้ให้รางวัลและลงโทษ เป็นผู้ประนีประนอมและตัดสิน และเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

4.2 หน้าที่รอง ได้แก่ หน้าที่ทางด้านการเป็นตัวอย่างที่ดีแก่กลุ่ม เป็นตัวแทนรับผิดชอบ และเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เป็นนักอุดมคติ เป็นบิดาของกลุ่ม เป็นผู้ให้คำปรึกษา และเป็นแพะรับบาป เมื่อมีการดำเนินงานผิดพลาดบทบาทหน้าที่ของผู้นำในการทำงานเป็นกลุ่ม

สรุป บทบาทผู้นำ คือ ประสานความคิด ข้อมูลของผู้ร่วมงานให้เกิดประโยชน์ต่อการบรรลุเป้าหมายของงาน โดยวางแผนงานและขั้นตอนในการทำงานร่วมกับผู้ร่วมงานแบ่งงานและมอบหมายงานให้ผู้ร่วมงานอย่างเหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมหมาย กิตยากุล (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จากผลการศึกษาพบว่าเพศชายมีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง ผู้ที่มีอาชีพทำนามีส่วนร่วมมากกว่าอาชีพอื่นๆ ผู้ที่มีรายได้สูงมีส่วนร่วมมากกว่ารายได้ต่ำ ผู้ที่มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนนานกว่ามีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนมาไม่นาน ผู้ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำมากกว่ามีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้อย การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่ามีส่วนร่วมมากกว่าการมีความรู้ความเข้าใจน้อย

บรรณรักษ์ เสริมทอง (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ที่มีต่อการพึงพิงผลิตผลจากป่าและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา จังหวัดระนอง พบว่า ปัจจัยที่มีต่อการพึงพิงผลิตผลจาก

ป่า ได้แก่ ระดับการศึกษา ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจอันดีให้กับประชาชนในพื้นที่

สมชาย วิริภิมย์กุล (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านโคกสันติสุข ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยทางด้านระดับการศึกษาไม่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

ศรยุทธ หลิมตระกูล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เพศชายมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มแม่น้ำสรวย มากกว่าเพศหญิง ผู้ที่มีอายุมากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย ผู้มีการศึกษาสูงมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มแม่น้ำสรวย มากกว่าผู้มีการศึกษาดำ ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนนานมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มแม่น้ำสรวย มากกว่าผู้ที่มีอยู่อาศัยมาไม่นาน ผู้ที่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มแม่น้ำสรวย มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ผู้ที่มีรายได้สูงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ ผู้ที่มีที่ดินทำกินมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่มีที่ดินทำกินน้อย ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่ามีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่า ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนมาก่อนมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ไม่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มมาก่อน ผู้ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนน้อย

สิงขร รัชมณี (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนกับสิ่งจูงใจสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงบ้านโพนสว่าง-ป่าปลาปาก อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม พบว่า อายุ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรศักดิ์ จันทร์สว่าง (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านวังกะด่าบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จากการศึกษาพบว่ารายได้ไม่มีความสัมพันธ์ หรือไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านวังกะ

โกสิทธิ์ นิรัตน์ (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในโครงการกำแพงไม้ไผ่เพื่อป้องกันการกร่อนของดินชายฝั่งทะเลบ้านสี่ลิ่ง ตำบลคลองด่าน

อำเภอบางป่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษา พบว่า ราษฎรที่มีระดับการยอมรับผู้นำชุมชนสูง จะมีระดับการมีส่วนร่วมมากกว่าราษฎรที่มีระดับการยอมรับผู้นำชุมชนต่ำ และราษฎรที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการมากหรือน้อย ก็ไม่ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของราษฎร ให้แตกต่างแต่อย่างใด

ศิวิชาณ สุวรรณาคะ (2552 : บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนเทือกเขาทะเลลาย เขตตำบลนายายอามและตำบลวังใหม่ อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ตำแหน่งทางสังคม ความรู้ความเข้าใจ ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างกันมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และประชาชนที่มีระดับการศึกษา อาชีพหลักของครอบครัว ภูมิลำเนา ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน แรงสนับสนุนทางสังคม โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สรุปได้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน โดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) การกำหนดกิจกรรม 4) การดำเนินกิจกรรม และ 5) การประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น ซึ่งงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นผู้ศึกษาจะนำตัวแปรและแนวทางการศึกษาที่ได้ไปศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเลในชุมชนชายฝั่งทะเล ตำบลเกาะเปร็ด อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี โดยมีวิธีการศึกษาที่จะนำเสนอในบทต่อไป